

Toplumsal Hafızada Çiçek İmgesi: Gül, Lotus, Srebrenitsa ve Gelincik Örneği

Flower Image in Social Memory: The Example of Rose, Lotus, Srebrenica and Poppy

Gülsevin GÜL ARAZ¹

¹Selçuk Üniversitesi, Selçuklu Araştırmaları Enstitüsü, Selçuklu Sanatı ve Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.

omer4058@gmail.com

(Sorumlu Yazar-Corresponding Author)

Murat KARADEMİR²

²Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Türk Dünyası ve Ortaçağ Kültürleri Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye.

karademir22@hotmail.com

Geliş Tarihi/Received 26.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted 27.03.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 23.04.2025

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:

Gülsevin Gül ARAZ

omer4058@gmail.com

Cite this article

Araz, G. G. & Karademir, M. (2025). Flower Image in Social Memory: The Example of Rose, Lotus, Srebrenica and Poppy. *Culture and Civilization*, 8, 14-27.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Öz

Toplumsal hafıza kavramını 1920'li yıllarda ilk kez ortaya atan ve modern sosyoloji literatürüne girmesini sağlayan Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs, toplumsal hafıza konusunun teorisyeni olarak kabul edilmektedir. Halbwachs'a göre toplumsal hafıza kavramı etkenler/uyarılar karşısında bir toplumun üyelerinin ortak bir tutum, davranış, algı ve psikolojiye sahip olmasına imkân veren bilişsel hafıza olarak tanımlanır. Semboller dünyasının nesneleştirilmesi ile oluşturulan toplumsal hafıza törenler, mimari yapılar, müzeler, anıtlar, çiçekler ve benzeri öğelerle aktarılır. Her toplumda kendine has temalarla ortaya çıkmaktadır.

Çiçekler insanlık tarihinin ilk zamanlarından günümüze kadar insanoğlunun hayatının her evresinde farklı, özel anlamlar ifade etmiştir. Gerek gündelik yaşamın içinde özel anlarda, gerekse inanışlarda ve önemli toplumsal olayların hatırlanmasında, toplumsal hafızanın aktarılmasında, canlılığının ve sürekliliğinin korunmasında sembolik-imgesel araçlar olarak rol üstlenmişlerdir. Birçok mekân ve insan isimlerinde, bayraklarda, mimaride, resim ve minyatürlerde, şiirlerde, şarkılarda, edebî metinlerde, tarihî olaylar ve savaşların temsili ifadesinde, efsanelerde, tecrübenin ve öğüdün en güzel hali olan atasözlerinde de çiçeğe çok fazla yer verilmiştir.

Taşıdığı anlamlar ile çeşitli kültürlerde sembol, imge haline gelen çiçekler farklı yönleriyle incelemeyi gerektirecek bir öneme sahiptirler. Çalışmamızda, toplumsal hafızanın aktarılmasında özellikle önemli olduğuna inandığımız gül, lotus, Srebrenitsa ve gelincik çiçeklerinin taşıdıkları imgesel anlamlar örnekler verilerek aktarılmış ve görseller ile desteklenmiştir. Bu dört çiçeğin seçilmesindeki amaç; farklı toplumların hafızasında hem dinsel hem de tarihsel anlamda hâlâ önemli bir yer tutuyor ve geçmişin tarihini hatırlatıyor olmalarıdır. Bu hatırlamada, bazen bitmez tükenmez kanlı bir savaşı veya soykırım gibi büyük bir trajediyi ifade etme aracılığını üstlenmeleri, bazense önemli dinî bir olayı/kişiyi hatırlatıyor olmaları, bireylerin duygusal bağlarını ve toplumsal birliğini güçlendirebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çiçek, imge, toplumsal hafıza

Abstract

The concept of social memory was first introduced in the 1920s and brought into modern sociology literature by French sociologist Maurice Halbwachs, who is considered the theorist of social memory. According to Halbwachs, the concept of social memory is defined as a cognitive memory that allows members of society to have a common attitude, behavior, perception, and psychology in the face of stimuli and factors. Social memory, formed through the objectification of the world of symbols, is transmitted through ceremonies, architectural structures, museums, monuments, flowers, and similar elements. It emerges with unique themes in each society.

Flowers have expressed different, special meanings at every stage of human life from the earliest times of human history to the present day. They have played a role as symbolic/imagery tools in both special moments of daily life and beliefs and the remembrance of significant societal events, in transmitting social memory, and in preserving its vitality and continuity. Flowers are also frequently mentioned in place and human names, flags, architecture, paintings and miniatures, poems, songs, literary texts, the symbolic representation of historical events and wars, legends, and proverbs, which are the most beautiful forms of experience and advice.

Due to the meanings they carry, flowers, which have become symbols and images in various cultures, have a significant importance that requires examination from different aspects. In our study, the symbolic meanings of Rose, Lotus, Srebrenica, and Poppy flowers, which we believe are particularly important in the transmission of social memory, are explained with examples and supported with visuals. The purpose of choosing these four flowers is that they still hold an important place in both religious and historical terms in the memory of different societies and remind the history of the past. In this remembrance, sometimes serving as a means of expressing an endless bloody war or a great tragedy such as genocide, and sometimes reminding an important religious event/person, they can strengthen individuals' emotional bonds and social unity.

Keywords: Flower, image, social memory

Giriş

Sosyal bilimlerde toplumsal hafıza konusunun önemi giderek artmaktadır. Kitle iletişim araçlarının artışı ve yeni teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim ve toplumsal olayların değişimleri çok hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir; bu durum, sosyal bilimcilerin de ilgisini çekmiştir. Toplumsal hafıza konusunun önemli olmasının arkasında bulunan birtakım sebepler vardır ve konunun anlaşılması açısından önemlidir. Geçmiş tarihlerde eşi-benzeri görülmemiş insanlık suçlarının işlenmesi, toplu ölümlerin, zorunlu göçlerin, soykırımların yaşandığı bir yüzyılda toplumsal hafıza da daha bir önem kazanmaya başlamıştır. Toplumsal hafıza konusu her toplumun kendine özgü tecrübesine göre şekillenmektedir. Günümüzde toplumların geçmişte yaşanan olayları, savaşları, soykırımları unutmalarının önüne geçmek, süreklilik duygusu oluşturmak amacıyla hatıraların canlı tutulması ve imgelerin cisimleştirilmesi ile toplumsal hafızaya aracılık edecek imgelere ihtiyaç duyulmuştur. Semboller/imgelerin daha somut hale getirilmesi ile oluşturulan hafıza; edebî metinler, törenler, mimari yapılar ve anıtlar, çiçek ve benzeri birbirinden oldukça farklı şekillerde aktarılır. Hafızanın aktarımı toplumdan topluma kendine has imgelerle ortaya çıkmaktadır. Çiçek toplumdan topluma farklılaşabilen anlam örgüsüne sahip olsa bile hafıza ile ilişkisi gündelik hayatta hâlâ en çok kullanılan sembollerden biridir. Genel bir çerçeve sunmak gerekirse, imgelerle taşınan ve gelecek nesillere aktarılan toplumsal hafıza konusunun, insanoğlunun gün geçtikçe yok olan değerlerine veya geçmişte kalan anılarına tutunma çabasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu çabada çiçeklerin imgesel önemi dikkat çekici boyutta olup, taşıdıkları anlamlar ile toplumsal hafızanın ayrılmaz birer parçası haline gelmişlerdir. Toplumsal hayatın birçok yerinde biçimleri, renkleri, kokuları ile evrensel bir anlam dünyasına sahip olsalar da çiçeklerin toplumdan topluma değişen kendine özgü kullanım alanları da oluşmuştur. Bireylerin ve toplumların davranış biçimlerini şekillendirdiği gibi; sanat ve edebiyat üzerine de etkileri olmuştur. Bu yüzden toplumda bir yerin veya bir şeyin temiz olduğunu belirtirken ‘Çiçek gibi olmuş’ ifadesi kullanılır ki bu da çiçeğin hayatımızın her aşamasında karşımıza çıktığını ve ona yüklediğimiz anlamlar ile çiçeğin kültürel açıdan önemini göstermektedir. Halk kültürünün zengin dünyasında hem ölümlerle hem de yaşayanlarla, hem ilahi varlıkla hem de toplumla ilişki kurmada, ilişkinin devam ettirilmesinde ve sonlandırılmasında çiçekler toplumsal hafızamızda önemli yer tutmuştur. Belirli bazı olayları ya da dönemsel hadiseleri temsilen kullanılmaları, çiçeklerin kültürel hafızada daha belirgin bir yer edinmesine vesile olmuştur. Toplumsal hafıza, bireylerin ve toplumların geçmiş deneyimlerini, tarihlerini ve kimliklerini nasıl şekillendirdiği ile ilgilidir. Çiçekler bu hafızayı pekiştirebilir; belirli bir çiçek türü, belirli bir olayla veya mitle ilişkilendirilebilir. Örneğin, bazı topluluklarda belirli günlerde ya da anma törenlerinde kullanılan çiçekler, önemli bir kaybı, saygıyı veya aynı zamanda kutlamayı ifade etmek için sembolik bir dil oluşturur. Bu tür uygulamalar, toplumsal hafızanın canlı tutulmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlar.

Bu makalede, toplumsal hafıza konusunda önemli çalışmaları olan Faruk Karaarslan'ın “Toplumsal Hafıza: Hatırlamanın ve Unutmanın Sosyolojisi” adlı kitabı temel kaynaklarımızdan biri olmuştur. Çalışmamızda; ilk olarak hafıza ve hafızanın önemi, hafıza çeşitleri ve toplumsal hafıza hakkında bilgi verilmiş; ardından çiçek ve çiçek imgesinden bahsedilmiştir. Bu noktada özellikle önemli olduğuna inandığımız gül, lotus, Srebrenitsa ve gelincik çiçeklerinin imgesel anlamları ele alınmıştır. Bu çiçeklerin toplumsal hafızadaki imgesel önemi örneklerle anlatılmış ve konu görsellerle desteklenmiştir. Bu dört çiçeğin seçilmesindeki amaç; farklı toplumların hafızasında hem dinsel hem de tarihsel anlamda hâlâ önemli bir yer tutuyor ve geçmişte hatırlatıyor olmalarıdır. Bu hatırlamada, bazen bitmez tükenmez kanlı bir savaşı veya soykırım gibi büyük bir trajediyi ifade etme aracılığını üstlenmeleri, bazense önemli dinî bir olayı/kişiyi hatırlatıyor olmaları, bireylerin duygusal bağlarını ve toplumsal birliğini güçlendirebilmektedir. Sembolik anlamlar yüklenmeleri sebebiyle hem görsel olarak hem de imgesel olarak toplumun hafızasında önemli yere sahip olmaları, çalışmamızda bu çiçeklerin önemini tekrar ifade etmemize imkân sağlamıştır.

1. Hafıza

Arapça isim olan hafızanın sözlükteki anlamı şu şekildedir: "hissedilen, bilinen, görülen şeyleri; işitilen, konuşulan lakırdıları; duyulan okunulan sözleri, ezberlenen yazıları, kitapları zihinde hifzeden, saklayan hassa, kuvvettir" (Develioğlu, 2011, s.357). Türkçede bellek, hatırlama yetisi anlamında kullanılır. "İnsan zihninin en önemli özelliklerinden biri olan hafıza; toplamak, korumak ve muhafaza etmek anlamlarında kullanılmaktadır. İnsanın bilgilerini, kazanmış olduğu tecrübelerini, izlenimlerini koruyabilmesi en önemli insani özelliklerindendir" (Taşdelen, 2015, s.117). Hafızanın bu işleyişinde insanoğlu sadece kendi bilgi, kültür ve birikimlerini muhafaza etmekle kalmamış, başkalarının da bilgi, tecrübe ve kültürlerinden yararlanmıştır. Bu yüzden hafızayı bir insanlık birikimi olarak da tanımlayabiliriz. İnsan hafızası, zaman geçtikçe bireyin ya da bireyleri oluşturan toplumun nerede durduğunu anlamak ve değerlendirmek için bakışlarını geçmişe çevirir (Kervankıran ve Çalışırım, 2022, ss.114-115). Hafızanın ilk aşaması algılamadır. Zihnimiz herhangi bir deneyimi algıladıktan sonra şu veya bu şekilde bu

deneyimi muhafaza etmekte ve üzerinden belli bir zaman geçtikten sonra başka bir fiilimizde bu muhafaza edilen şeyin etkisi ortaya çıkmaktadır. Zira insanın zihni dışarıdan gelen bilginin zihinde var olanlarla eşleşmesine imkân verecek yapıda tasarlanmıştır.

Cicero'nun De Oratore adlı eserinden aktarımla Karaarslan "Gerçekte neyin olduğundan çok olanı nasıl hatırladığımız ve bunu retorikimize nasıl konu ettiğimiz daha önemlidir" der (Karaarslan,2019, s.32). En genel manası ile hatırlamak, geçmişte yaşanan durumların, kazanılmış deneyimlerin ve öğrenilen bilgi ve bilinenlerin hafızada bıraktığı izlerinin bilinç düzeyine çıkartılmasıdır. Birey kimlik arayışını ve aidiyetinin devamlılığını ve sürekliliğini sağlayabilmek için geçmişi ile sürekli bağ kurmaya çalışır. Geçmişte meydana gelen olayları ve deneyimleri bir araya getirerek bütüncül bir anlatı veya hikâye formuna dönüştüren hafıza, toplumsal kimliğin inşa sürecinde merkezi bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Mills'e göre, bireylerin belirli bir kültürel veya ulusal kimliğe sahip olduklarını düşünme sürecinde en önemli unsurlardan biri, geçmişte yaşanan olaylara ilişkin kolektif hafızanın sürekli olarak yeniden üretilmesidir. Bu bağlamda, sosyal bilimlerde hafıza kavramı farklı boyutlarda ele alınmakta; kimlik, kültür ve iktidar gibi kavramlarla ilişkilendirilerek incelenmektedir. Assmann'a göre, hafıza çalışmaları bireysel ve toplumsal hafıza ayrımı çerçevesinde şekillenmektedir (Assman, 2015).

2. Hafıza Kavramı ve Toplumsal Hafıza

Tarihsel süreç içerisinde hafıza kavramı farklı disiplinler tarafından ele alınmış ve çalışılmıştır. Aristoteles'ten günümüze kadar insan doğasını tanıma ve öğrenme arzusu içinde olan birçok felsefecinin temel çalışma konusu hafıza olmuştur. Sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi ve antropoloji gibi toplumu araştıran diğer disiplinlerde de hafızayı anlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda öncelikle bireysel hafıza üzerinde durulmuştur. Halbwachs'e göre bireysel hafızanın şekillenebilmesi, toplumsal veya kolektif hafızanın varlığı ve etkileşimi ile mümkündür (Halbwachs, 2018). Assmann'a göre ise bireysel hafıza, toplumsal hafızanın bir yansıması ve devamı niteliğindedir (Assman, 2015). Bu ilişki nedeniyle hafıza kavramı, sosyal bilimler açısından da geniş bir çalışma alanı olmuştur.

20. yüzyıla gelindiğinde yaşanan savaşlar ve teknolojinin etkisiyle hafıza konusu daha bir önem kazanmıştır. Bu önemle birlikte birçok farklı disiplinden düşünür hafıza konusuna değinmiş ve her biri hafızayı farklı yönleriyle tanımlamış ve kullanmışlardır. Bu kavramlardan en yaygın kullanılanları kültürel, iletişimsel, sosyal, tarihsel ve politik hafızadır (Karaarslan, 2019, s.40). Bu hafıza çeşitlerinden *kültürel hafızayı* Jan Assmann isimli Alman bilim insanı ifade etmiştir. Buna göre, her toplumun hafızasının kendi tarihsel deneyimlerine göre şekillendiği öngörülmektedir. Semboller dünyasının nesnelleştirilmesi ile oluşan kültürel hafıza; törenler, danslar, anılar, masallar ve benzeri öğelerle aktarılır. Gündelik olmayan olayları hatırlatmakta ve birtakım ritüelleri kapsamaktadır (Assman, 2005, s.126). Bir diğer hafıza çeşidi *iletişimsel hafıza* ise yakın geçmişi ihtiva etmektedir ve kuşağa özgü yani aynı zamanda doğmuş ve büyümüş insan gruplarını ifade eden hafızadır. Kişinin hayatı ile sınırlı kalmaktadır. *Sosyal hafıza* sosyal ortamlar ve her türlü iletişimin olduğu hafıza türü iken, *tarihsel hafıza* önceden yaşanmış olayları gelecek nesillere aktaran hafıza türüdür. Bir başka hafıza çeşidi *politik hafıza* olarak isimlendirilmekle birlikte savaş sonrası alınan politik kararlarda birlikte olanların hafızasını ifade etmek için kullanılır. "Örneğin II. Dünya Savaşı sonrasında tamamiyle politikaya endekli bir şekilde düşünmek durumunda kalan halkı nitelendirmek için politik hafıza kavramını kullanmak mümkündür. Bu dönemde savaşın yarattığı travma sonucunda gelenek yeniden inşa edilmiştir" (Karaarslan, 2019, s.43).

Toplumsal hafıza kavramı özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gündeme gelmiş, bu kavram üzerinde ilk derinlikli çalışmalar ve araştırmalar başlamıştır. Hafıza konusu sosyolojiye bir disiplin olarak Emile Durkheim'in çalışmalarıyla girmiştir. Durkheim "hafıza konusunun sosyal bir olgu olduğunu" vurgulamış ve hafıza teorisinin şekillenmesine öncülük etmiştir. "Ona göre bireyden bağımsız, kendine özgü, insani olan her şeyin kaynağında bulunan ve her bireye kendisini zorla kabul ettiren bir bilinç türü vardır" (Durkheim, 2006, s.48). *Kolektif bilinç* ya da *toplum bilinci* olarak adlandırılan bu bilinç türü, aynı toplum içinde yaşayan insanlarda o topluma has ortak bir algı, inanç ve duygu bütünlüğü atmosferi oluşmasına neden olur. Durkheim sosyal hayatta bireysel eylemlerin, birtakım olayların veya bu olayların yol açtığı sonuçların açıklanmasında *kolektif bilinci* temel olarak ele almıştır (Karaarslan, 2019, s.36). Bu kollektif bilinci/hafızayı anlayabilmek ve gelecek ile bağlantı kurabilmek için, toplumun geçmişte yaşadığı olayları, hatırladığı ve unuttuğu eylemleri doğru anlamak gerektiği üzerinde durulmuştur.

Toplumsal hafıza kavramını 1920'li yıllarda ilk kez ortaya atan Fransız Sosyolog Maurice Halbwachs, sosyoloji literatüründe toplumsal hafıza konusunun teorisyonu olarak kabul edilmektedir. Halbwachs'a göre toplumsal hafıza kavramı

"etkenler/uyarılar karşısında bir toplumun üyelerinin ortak bir tutum, davranış, algı ve psikolojiye sahip olmasına imkân veren bilişsel hafıza" olarak tanımlanır. Durkheim'in sosyolojisinden etkilenmiş ve toplumsal hafıza üzerinde yoğun bir şekilde çalışmış, hafızayı "bireyden bağımsız ve sosyal gerekliliği var olan bir yapı" olarak değerlendirmiştir. Geçmiş zamanlarda yaşanmış olayların hatırlanması ve unutulmasının yeniden nasıl inşa edilebileceğini ve bunun toplumda ortak tecrübelerin nasıl şekil aldığını ortaya koymaya çalışmıştır. Halbwachs'a göre "toplumsal hafıza bireyin ait olduğu grupla birlikte var olur ve bu hafıza grupla birlikte taşınır". Ona göre "hafızanın evrensel boyutu yoktur çünkü hafızanın bir toplumun ya da bir grubun özelliğini taşıdığını" belirtir. Tüm çalışmalarında izlediği temel iddia, belleğin (hafızanın) sosyal koşullara bağlı olduğudur. Halbwachs'a göre bellek canlıdır ve sadece sürekli iletişim halinde varlığını sürdürebilir (Halbwachs, 2018). "Bu süreklilik durakladığı zaman veya farklı bir gerçeklik söz konusu olup, daha önceki gerçeklik kaybolduğunda unutma ortaya çıkar. Bellek her zaman bireye aittir ve fakat toplumsal koşullarla şekillenir ve belirlenir. Hiçbir hafıza geçmiş olduğu gibi koruyamaz; aksine ondan geriye grubun her dönemde kendi bağlamına özgü olarak yeniden kurabildiği biçimi alır. İnsan sadece alışveriş içinde olduğu ve ortak hafızanın çerçevesi içine yerleştirebildiği şeyleri hatırlar" (Avcıoğlu ve Akın, 2017, ss. 423-450).

Karaarslan'a göre "Ortak bir tutum, davranış ve psikolojiye sahip olmamıza imkân veren duygu, düşünce ve değerlerin sağladığı verilerle oluşan bilişsel dünyayı *toplumsal hafıza* olarak tanımlamak mümkündür" (Karaarslan, 2019, s.63). Toplumsal hafıza kavramı hem politik müdahalelerle oluşan hem de toplumsal olayların kültürel, iletişimsel ve sosyal aktarımlarıyla meydana gelen hafıza türüne denk düşmektedir. "Geçmişten günümüze içinde bulunduğu toplumun sosyal yapısını, kolektif kimliğini ve politik süreçlerini içerdiği için, toplumun ortak bileşenlerini kavramanın bir aracı olarak görülmektedir" (Avcıoğlu ve Akın, 2017, ss. 423-450).

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı olduğu, yazılı kültür açısından birçok yeniliğin gerçekleştirildiği bir döneme şahitlik ederken, diğer taraftan tarihte hiç olmadığı kadar toplu ölümlerin, soykırımların, dayatılan göçlerin yaşandığı 20. yüzyılı arkada bırakırken, benzeri olaylara 21. yüzyılın ilk çeyreğinde de şahit olmak zorunda kalmamız sosyal bilimler açısından toplumsal hafıza kavramının daha merkezî bir önem kazanmasına yol açmıştır. Bu teknolojik gelişmeler ve toplumsal hadiselerle ilişkili olarak gündeme gelen toplumsal hafıza konusunun her toplumun kendi öznel tarihî arka planına göre şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu altyapı üzerine bina edilen toplumsal hafıza edebî metinler, merasimler, mimari yapılar, anıtlar, müzeler, sözlü kültür, çiçekler ve benzeri öğelerle aktarılır. Her toplumda hafıza, o toplumun kendine özgü temaları ve dinamikleri doğrultusunda şekillenmekte ve ortaya çıkmaktadır. Genel bir çerçeve sunmak gerekirse, toplumsal hafızaya yönelik ilginin, insanlığın zamanla kaybolan belirli özelliklerini koruma ve muhafaza etme çabasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

İnsan zihni hayal edilebilir ve duyuyla algılanabilir olanı hatırlayabilir. Hafıza bu algılarından edindiği şeyleri/imgeleri kaydedip hatırlar. İnsanın hayal olmadan, yalın ve manevi bir anlamı olanları bir imge olmadan hatırlaması daha güç olurken, kaba ve duyuyla algılananları daha kolay kaydedip hatırlar. Ruha nakşedilenlerin kayıp gitmesi zordur. Bunun için idraki kavradığımız fikirlerin hayal ile ilişkilendirilmesi gerekir. Bu anlayış Aristoteles ve Tommaso'nun bilgi kuramının temelini oluşturmaktadır. Buna göre, insan zihni kavrayış sürecinde imgeler olmadan anlam üretemez. Buradan toplumsal hafızanın geçmişin görüntüsünü hatırlanabilir bir biçimde, çoğunlukla da imgeler yoluyla yansıtmayı ve geleceğe taşımayı hedeflediği sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca, her toplumda hafıza, kendine özgü imgeler ve temalar doğrultusunda şekillenerek ortaya çıkmaktadır.

3. İmge

İmge, Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "*zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya*", "*genel görünüş, izlenim, imaj*" olarak tanımlanmıştır. "Görülen, duyulan ve hissedilen şeylerin insanda bıraktığı izler/yansımalar olarak açıklanabilir. Bir başka söylemle imge, fiziksel bir algılamının ürettiği duyumun zihinde yeniden üretilmesidir" (Friedman, 2004, ss. 105-122). İmge insanlığın başlangıçtan beri var olagelen bir olgusudur. İnsanın daha önce karşılaştığı bir nesne veya durumu ikinci kez deneyimlediğinde hatırlaması, imgesel çağrışımların bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bireyin zihninde biriktirdiği veya ürettiği imgeler, gerektiğinde kullanılmak üzere bellekte depolanır. Ancak, duyu aracılığıyla algılanan imgelerin her bireyde farklı etkiler yaratması, bu imgelerin yansımalarının da bireysel düzeyde farklılık göstermesine neden olur. Bu farklılık, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre, yaşadığı dönem, dönemin estetik ve kültürel üslubu ile bireysel farklılıklar gibi çeşitli etkenlerden kaynaklanabilir. Bu nedenle imgeler, doğrudan gerçekliği değil, onun belirli bir yorumunu veya alternatif bir dünyayı sunar. Gösterdikleri şeyler bizzat nesnelerin kendisi değil, onların temsilleridir; yani bir yeniden sunumdur. Bu bağlamda, imgelerin temsil ettiği unsurlar her zaman maddi dünyada var olmayabilir; kimi zaman yalnızca hayal gücünde,

arzuda, rüyada veya fantezi dünyasında varlık kazanabilir. Bununla birlikte, her imge, dünyaya belirli bir perspektiften dahil olan bir nesne olarak değerlendirilebilir. Fotoğraf, film, video ya da resim gibi farklı formatlarda karşımıza çıkan imgeler, insan bilincinin ürünleridir ve dolayısıyla kültür ve tarihin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu doğrultuda, imgelerin doğrudan keşfedilen veya çıkarılan unsurlar değil, belirli bir sosyokültürel bağlam içinde inşa edilen ve işlevselleştirilen yapılar olduğu sonucuna varılabilir.

Kültür ve uygarlıkların anlaşılmasında imgelerin kullanılması sanat yorumu yöntemlerinden biri olarak bilinmektedir. İmge sadece tasvirle ve sanatçının oluşturduğu şekillerle sınırlı değildir. İmge, aynı zamanda, onu üreten bireylerin veya grupların, toplumsal ilişkiler ağının nasıl şekillenmesini arzuladıklarına dair bir yorum imkânı sunar. Bu amaç bazen açıkça, bazen de gizli olduğundan kültürel göstergelerin çözümlenmesiyle ancak anlam kazanmaktadır. İmgeleri bir toplumda, geçerli olan algı biçiminin kültürel nesneleri olarak görmek mümkündür.

Çiçeklerin toplumsal hafıza üzerindeki etkisi, kültürel mirasın yaşatılmasında ve anlamın estetikle buluşmasında önemli bir yer tutar. Taşıdığı anlamlar ile çeşitli kültürlerde sembol, imge haline gelen çiçekler çeşitli yönleriyle incelemeyi gerektirecek bir öneme sahiptirler. "Çünkü çiçekler kültürün de bir parçasıdır. Birincisi, onları evcilleştirip yetiştirilebilir kılan, insanoğludur. İkincisi toplumsal yaşamın pek çok alanında kullanılmaktadırlar. Dekorasyonda, tedavide, yemek pişirmede ve yemeklere çeşni katmada, hepsinden önemlisi de hem ölümler hem canlılarla hem ilahi varlıklar hem insanlarla ilişkiler kurmada ilişkiler sürdürmede ve sona erdirmede..." (Goody, 2010, s.26).

Çiçekler farklı kültürlerde, farklı bölgelerde ve kişisel yorumlara göre anlamlar taşıyabilir, renk ve kokuları ile insan ruhuna ve kalbine hitap ederler. Gündelik hayatta sevgi gösterisinin, özel bir günü hatırlamanın iletişim dili haline gelmiştir. "Çeşitli kültür ortamlarında filizlenen bu çiçekler artık ilk formlarından evrilerek tamamen farklı bir mana dünyasına aittirler. Pek çok sembol içinde güzellikleri, renkleri, narinlikleri, kokuları ve diğer yönleriyle çiçeklerin mit dünyasından günümüze çeşitli oluşumları yönüyle ön plana çıktığı görülür. Hoş koku ve görünümüleriyle dikkati çekerek yaşamın her alanında kendilerine yer edinen çiçekler sevinçlerin, hüznün, kazançların, kayıpların, aslında tamamıyla hayatın içerisinde baş roldedir. Yaşamın arzu nesnelerinden biri olan çiçeğin güzelliğine bakan kimse, onun taç yapraklarındaki renklerde hayatın kendisini görür." (Koçak ve Günaltay Başak, 2023). Blondel ise "Çiçeklerden çelenk ve taşlar yaparken ya da onları demet demet dererken zevk almayan hiçbir insan topluluğu yoktur" demiştir.

Çiçekler yalnız bedensel ihtiyaçlarımızı değil, duygusal ve tinsel gereksinimlerimizi de karşılar. Kadim uygarlıklarda, tanrı ve tanrıçalar ile dolu olan mitolojide, ilk insanlardan bu yana bitki ve çiçeklere olan derin ilgi ve hürmetin izlerine rastlanmaktadır. Bilinen büyük dinlerin kitapları bitki ve çiçeklerin öneminden ve kutsallığından bahseder (Helen & William Bynum, 2014).

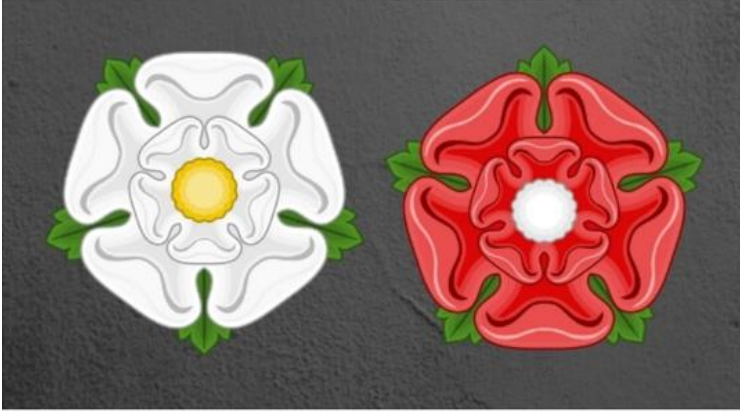
Özellikle 16. yüzyılda çiçek imgesi felsefi açıdan bir derinlik kazanmış, resim sanatıyla birlikte çiçekler, edebiyattan şiire, edebî kaynaklara ve hayatımızın birçok alanına konu olmuştur. Bu süreçlerde çiçek imgesi yazılı kaynaklar, şükûfenâmeler, botanik kitapları, resimli bitki kaynakları ile farklı temsilleri ifade eder olmuştur (Kahraman, 2014). Toplumun hafızasında birçok mekân ve insan isimlerinde, bayraklarda, mimaride, resim ve minyatürlerde, şiirlerde, şarkılarda, masallarda, edebî metinlerde, kitaplarda, özel günlerde, tarihî olaylar ve savaşların temsili ifadesinde, efsanelerde, günlük konuşmalarda, tecrübenin ve öğüdün en güzel hali olan atasözlerinde de çiçeğe çok fazla yer verilmiştir. Hayatımızda birçok değeri temsil etmekte oldukları bilinen bir gerçektir. "Bir toplumun çiçek kültürünü incelemenin aynı zamanda onu daha yakından tanımak anlamına gelir" (Topçu, 2022) sözünden hareketle toplumları doğru anlamak için toplumun çiçek algısını da tanımak önemlidir. Toplumsal hafıza ve çiçekler arasındaki ilişki çoğunlukla sembolik anlamlar taşır. Toplumsal hafıza ve çiçekler arasındaki ilişki, kültürel semboller ve anlamlar üzerinden derin bir bağ kurar. Çiçekler, çeşitli toplumsal olaylarda, anmalarda ve kutlamalarda önemli bir rol oynar. Bu ilişki, tarih boyunca sanat, edebiyat ve diğer ifade biçimlerinde de kendini göstermiştir. Çiçek sevgisi ve yetiştirme merakı özellikle Türklerde yaygın bir tutku haline gelmiştir. C. De Villallon "...Türkler çiçekleri çok severler, ellerinde ya da sarıklarında daima çiçek bulunur" diye belirtmiştir (Atasoy, 2011). Sonuç olarak, çiçekler hem bireysel hem de toplumsal duyguların ifade edilmesinde güçlü bir araç olarak öne çıkmaktadır.

4. Toplumsal Hafızada Çiçek İmgesi

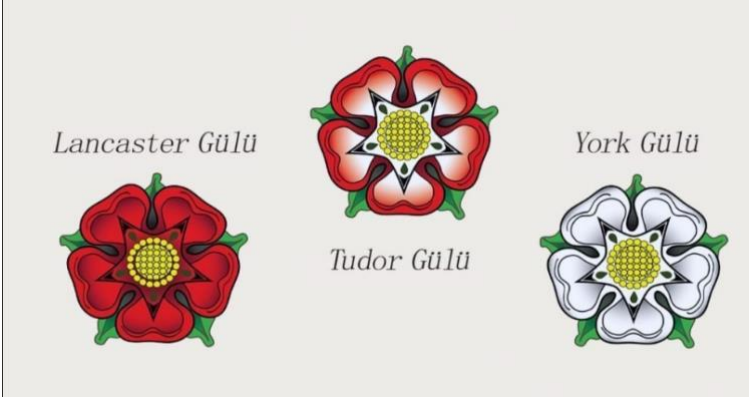
4.1. Gül: Hem ifade ettiği anlamlar hem de güzelliği bakımından toplumsal hafıza ile ilişkisi en çok bilinen imgelerinden biridir. Gül imgesi birçok toplumda hafızanın aktarılmasında önemli roller üstlenmiştir. Gül gerek güzelliği bakımından olsun gerekse

çeşitli renklerdeki kokusu ve görüntüsünün hoşluğu ile asırlardan beri insanları etkisi altına aldığı için bütün kültürlerde özel bir yere sahip olmuştur. Beşir Ayvazoğlu'nun Güller kitabında, Tarih-i Taberi'den alıntı ile "Âdem ile Havva'nın üzerinde kuruyup yere dökülen cennet yapraklarının güzel kokulu bitkiler halinde bir uç vermesi" ile doğduğu söylenen gül, neredeyse bütün kadim dinlerde ve kültürlerde kendine bir yer bulmuştur. Semavi dinlerde gül imgesi genel olarak kıymetli olanı temsil etmektedir. "Musevilerin Mısır'dan çıkmalarının yedinci haftaları olarak kabul ettikleri bayramları, "gül bayramı" olarak adlandırılır ve hahamlar dinî törenlerinde alınlarında gül başlığı kullanırlar" (Çetindaş, 2013). "Hristiyanlığın ilk çağlarında gül, Hz. İsa'nın sembolü olarak görülmüş ve Meryem Ana "dikensiz gül" olarak vasıflandırılmıştır. Hz. Muhammed'in Miraç gecesinde göğe yükselirken ter damlalarının aktığı, o damlalardan da gülün meydana geldiği rivayetler arasındadır. Gül kokusu, çoğu zaman cennet kokusu ile de özdeşleştirilir" (Koçak ve Günaltay Başak, 2023).

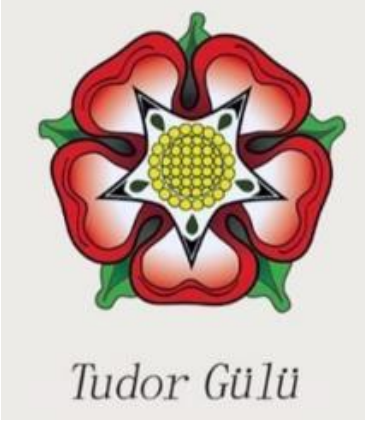
Güllerin Savaşı (Wars of the Roses) veya diğer adıyla **Çifte Gül Savaşı** (1455-1487) İngiliz soyluları ile monarşi arasında kırk yıl süren aralıklı savaşı, infazlara ve suikast planlarına yol açan bir hanedan çatışmasıydı. İngiltere'de **Güllerin Savaşı** kanlı taht kavgaları ile bilinir. Bunlardan en önemlilerinden biri **York** ve **Lancaster** hanedanlıklarının iktidarları için yıllarca süren savaşıdır. Beyaz gül **York Hanedanlığı'nın** imgesi olarak kabul edilirken kırmızı gül imgesi ise **Lancaster Hanedanlığı'nı** temsil etmiştir (**Resim 1**). Beyaz ve kırmızı gül imgesi, 16. yüzyıl İngiltere'sinde yıllarca süren **Güllerin Savaşı (Wars of the Roses)** ya da **Çifte Gül Savaşı** olarak bilinen binlerce insanın ölümüyle sonuçlanan taht kavgalarını ve savaşın sonucunda bu iki soylu ailenin güçlerini birleştirerek **Tudor Hanedanlığı'nı** kurmalarını temsil etmiştir. **Tudor Hanedanlığı** (1485-1603) Birleşik Krallık tarihinde çok önemli izler bırakmış ve krallığın "üzerinde güneş batmayan imparatorluk" olarak anılmasına hizmet etmiştir.

Resim 1.
Beyaz Gül (York Hanedanlığı), Kırmızı Gül (Lancaster Hanedanlığı) temsil etmektedir.
URL-1: <https://www.soylentidergi.com/guller-savasi-lancaster-ve-york-hanedanlari/>

Resim 2.
Gül çizimlerinin kimin tarafından yapıldığı bilinmemekle birlikte
URL-2: <https://www.soylentidergi.com/guller-savasi-lancaster-ve-york-hanedanlari/>
URL-3: <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-18612/guller-savas/> videosunda da görülebilirler.

Resim 3.

Lancaster'lıların ve York'luların güllerinin birleşimi olan **Tudor Gülü**

URL-4: <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-18612/guller-savas/> (Mark Cartwright, 2020)

Bu savaş sonunda iki hanedanlık birleşmiş, Lancaster Hanedanı'nın kırmızı gülü ile York Hanedanı'nın beyaz gülü iç içe geçmiş ve yeni kurulan Tudor Hanedanlığı'nın, **Tudor Gülü** imgesi oluşmuştur (Resim 2, 3). **Tudor Gülü**, bu iki soylu Hanedanlığın birleşmesini, yeniden birlik olduklarını ve İngiltere'de iç savaşın bittiğini temsil eder ve Birlik Gülü (**union rose**) olarak da bilinir. Yedinci Henry ile Elizabeth'in ilk erkek çocuğu olan Tudor Hanedanı'nın ilk prensine, bu nedenle "**İngiltere'nin gülü**" denmiştir. Bu yaşananlardan sonra Tudor dönemi İngiltere'sinde çiçek yetiştiriciliği çok fazla hız kazanmış ve çiçeklere olan talep artmıştır. Çiçekler görünüşleri ve kokuları nedeniyle kıymetlenmiştir. Böylece gül imgesi, bir topluma aidiyeti ve birlikteliği de temsil eden önemli bir sembol haline gelmiştir. O günlerden bu yana Güllerin Savaşı da, İngiliz kültüründe derin izler bırakmış, hem tarihçilere hem de edebiyatçılara ilham kaynağı olmaya devam etmiştir.

Gülün varlığının insanlıkla eşdeğer görüldüğü ve tüm toplumlarda özel bir yere sahip olduğu görülmektedir. "İran, Eski Yunan, Roma, Endülüs; Arap Edebiyatlarında, şiirlerinde hep gül terennüm edilmiştir. Gül Eski Yunan'ın eserlerindeki en şa'şaalı manzumelerine, Arapların ruh okşayan şiirlerine, hatta Sadi'nin Gülistan'ına kadar nüfuz etmiştir. Hz. Peygamberin gülü överek onu "cennet çiçeklerinin beyi" olarak tavsifine dair rivayet, özellikle şark edebiyatında müslümanları gülün sena-hanı yapmıştır" (İslamoğlu, 2005).

Türklerin toplumsal hafızasında gül imgesi, birçok alanda kendini hissettirir. Özellikle kadın isimlerine, dinî törenlerden atasözlerine değin geniş bir alanda etkisini gösterdiği gibi, "gülün yüzyıllar boyunca stilize, natüralist, realist ve sembolist tarzlarda kitap, kumaş, işleme, taş, çini, keramik, duvar resmi ve benzeri pek çok eserin en çok kullanılan bezeme elemanı" olarak yer etmesi bu çiçeğin Türk sosyal hayatına yansımalarının da kanıtı olarak gösterilebilir (Çetindaş, 2013).

Osmanlı Döneminde de doğayı süslemelerinin yanında motiflere dökülen çiçekler minyatür sanatında, dokuma sanatında, mekânların süslenmesinde, çini eşyaların süslemesinde, kitap sanatlarında, kişisel eşyaların üzerinin nakşedilmesinde, portrelerde, oya ve dantellerin işleminde, mezar taşlarına çiçek figürü konmasına kadar çok fazla alanlarda kullanılmıştır. Osmanlı'nın çiçek kültürü ile ilgili çalışmalar bu yüzden daha çok sanat tarihi disiplini çerçevesinde olmuştur. "Çiçek sadece sanatla değil; günlük hayatta, edebiyata, folklora da geniş ölçüde girmiştir. Divan edebiyatında sevgilinin saç sümbole, endamı güle benzetilmiştir. Türkülerde de çiçek adları geçmektedir" (Demiriz, 2019, s.15).

Resim 4.

Osmanlı'nın sanat ve anlamla yoğrulmuş mezar taşları

URL-5: <https://www.gzt.com/jurnalist/osmanlinin-sanat-ve-anlamla-yogrulmus-mezar-taslari>

Hayatta iken çiçeğini sarığından eksik etmeyenlerin mezar taşlarındaki sarıklarında da gül çiçeği imgesi kullanılmıştır. Mezarın baş şahidesindeki kitâbenin üzerinde kabartma tekniğinde kırık gonca gül dalı imgesi işlenmiştir (Resim 4). Kırık gonca gül dalı imgesi; genç bir kızın erken yaşta hayata gözlerini yumduğunu tasvir etmektedir (Resim 5).

Resim 5.

İstanbul Süleymaniye Mezarlığı, fotoğraf Gülçimen Okumuş.

İstanbul bahçeleri ve buralarda yetiştirilen çiçeklerden hayranlıkla söz eden İstanbul ressamlarından İngiliz Thomas Allom, XIX. yüzyılda İstanbul'da hemen her evin, içinde çeşitli ağaç ve çiçeklerin yetiştirildiği bahçelerin ortasında kurulduğunu anlatır. Sanatçı, Türklerin çiçeğe, özellikle güle çok değer verdiğini, ayrıca Türkler arasında bir çiçek dili bulunduğunu ve her çiçeğin bir anlam ifade ettiğini örneklerle açıklar. Allom'da "portakal çiçeği umudu, kadife çiçeği umutsuzluğu, horozibiği değişmezliği, lâle sadakatsizliği simgeler ve "selâm" adı verilen çiçek demetleri mektupların yerini doldurur, âşıkların sevgililerine karşı duygularını anlatır" (Atasoy, 2011, s.7). Geleneksel kültürlerde semboller, duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle çiçekler ve nakış motifleri, sözsüz bir iletişim aracı olarak kullanılarak bireyler

arasında anlamlı mesajlar iletmıştır. "...kızlar şallar üzerine dokudukları nakışlar ve çiçek motifleriyle sevgililerine mesajlar verirler. Sevgili bu motiflerle, çiçeklerle verilmek istenen mesajları anlar ve bunlara şiirlerinde cevaplar verir. Bu şekilde bir aşk dili yaratılmış olur. İtiraf, vedalaşmalar, buluşmalar çiçeklerin sembolik diliyle ifade edilerek, aşk ve hasrete çiçeklerin rengini ve kokusunu taşırlar" (Koç Keskin, 2020).

4.2. Lotus Çiçeği: Uzak doğuda kutsal bir çiçek olarak kabul edilen lotus çiçeği, saflığın ve yeniden doğumun kutsal çiçeğidir (Resim 6). Suzuki "... suçtan kurtulduğumuzu hayal edebildiğimiz zaman, lotus gibi çiçek açarız... yaz şafağında" (Helen, Bynum, 2014) diye betimlerken lotus çiçeğinin saflığı ve temizliği ifade ettiğini belirtmiştir. Lotus çiçeği yetiştirildiği her bölgede kadim dinlerle, kültürlerle ilişkilendirilmiş ve yeniden doğuşun simgesi kabul edilmiştir. Mezopotamya kültür tarihinde lotus çiçeğinin önemi çok eskilere dayanmaktadır. Pers Kralı III. Darius'un Büyük İskender tarafından alt edilişine kadar egemenliğin simgesi olan **lotus başlı saltanat asası** bütün hükümdarlar tarafından kullanılmıştır. Eski Hindistan ve Çin'de Buda'nın lotus çiçeğinin kalbinden doğduğuna inanılır ve Budistlerce bu çiçeğe saygı gösterilirdi. Budizm çeşitli öğretileri ile Hindistan, Çin, Kore, Japonya, Tibet ve Sri Lanka'ya kadar yayılırken çeşitli kültürlerde farklılaşsa da lotus imgesi yerini her zaman korumuş, özellikle aydınlanmaya ulaşma yolculuğunda el üstünde tutulmuş ve yetiştirilmeye devam edilmiştir. "Japonya'nın Meiji Devrimi'nden (1868) sonra sınırlarını açmasıyla lotus çiçeği daha da ün kazanarak motif halinde birçok sanatsal vitray, seramik, mücevher, mobilya, kumaş gibi yüzeylerde kullanılır olmuştur" (Özçalık, 2017).

Resim 6.

Lotus çiçeği ve yaprağı (Özdoğan, 2006).

"Lotus çiçekleri çamur içinde büyümelerine rağmen saf ve kirlenmeden açarlar. Onlar "*gerçek nazik çiçekler*" olarak ifade edilir. Çin'de lotus çiçekleri hakkındaki şiirlerin başlangıcı üç-dört bin yıl öncesine dayanmaktadır. Efsaneye göre *Son Mutluluk Cenneti* sözcüklerle ifade edilemeyecek muhteşemlikte lotus çiçeklerine sahiptir" (Evcin, 2002). Eberhard Lotus çiçeği için "Çin folkloru ve simgelerinin neredeyse en önemli bitkisidir ve bunun görünürdeki nedeni de Budizmdir" der. Daha çok saflığı, bilgeliği, ahengi ve ruhsal aydınlanmayı simgelemektedir. Mısır sanatında lotus mimaride, duvar resimlerinde, pişmiş toprak ve metal eserlerde yaygın olarak işlenmiştir. Mısır'da gündelik hayatta kullanılan eşyalarda ve kutsal törenlerdeki eşyaların üzerinde lotus motifi çok fazla kullanılmıştır (Özçalık, 2017).

Türklerin Orta Asya'da göçebe halinde doğayla iç içe olmaları sebebiyle çiçeklerin yaşamlarında özel bir önemi vardı. Lotus bu çiçeklerin arasında önemli bir yer tutuyor, ölümün ve yaşamın simgesi olarak kabul ediliyordu.

Bu çiçeğin **lotus etkisi** diye bilinen, suyu ve tozu üzerinde tutmayan ve su geçirmeyen özelliği bugün birçok teknolojiyi etkilediği gibi mimariyi de etkilemiştir. Örneğin, binaların dış kaplamasında lotus bitkisinin yapraklarının özelliğinden esinlenilmiş ve frizler lotus çiçeği formuyla bezenmiştir. Ayrıca lotus çiçeği, yapraklarının kendi kendisini temizleyebilme özelliği ile birçok Asya ülkesinde temizlik sembolü olarak bilinmektedir. Singapur'un merkezinde yer alan bu yapı lotus şeklinde yapılmış, Marina Bay Sands'ta Art Science müzesi bulunmaktadır (Evcin, 2002). Singapur'da lotus şeklinde yapılan müze binası bazı toplumların hafızasında lotus çiçeğinin edindiği yeri bize göstermesi açısından önemli bir örnektir (Resim 7).

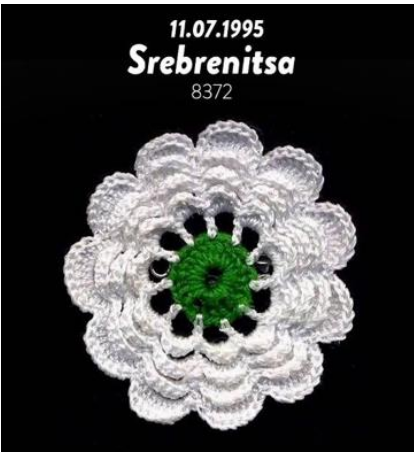

Resim 7.

Sanat Bilim Müzesi

URL-6: <https://www.ytur.net/gezi-rehberi/singapur/sanat-bilim-muzesi.html>

4.3. Srebrenitsa Çiçeği: Toplumsal hafıza ile ilişkili imgesel anlamlar taşıyan bir diğer çiçek Srebrenitsa çiçeğidir (Resim 8). Bir savaşın trajedisini ve işlenen soykırımı aktarması açısından Srebrenitsa çiçeği en önemli imgesel örneklerden biridir. 1990'lı yıllarda Avrupa'nın yanı başında gerçekleşen Bosna Savaşı'nda katledilen binlerce insanın, kaybedilenlerin, yok oluşların hatırlanmasının sembolüdür. Her yıl 11 Temmuz'da Bosna Savaşının anma törenlerinde kadınların ördüğü bu rozeti özellikle erkekler yakalarına takarak soykırımın unutulmaması için çalışırlar. Özellikle zulme uğramış toplumların hafızasının canlı tutulması geleceğin tarihine hazırlık yapılması anlamına gelmektedir. Bosnalı şehit anneleri ve Boşnak kadınların el işi olarak ördüğü Srebrenitsa çiçeği, bir insanlık dramının ve soykırımın yaşandığı acı dolu günlerin sembolü olmuştur. Srebrenitsa annelerini de temsil eden Srebrenitsa çiçeğinin 11 yaprağı 11 Temmuz 1995 katliam gününü temsil etmektedir. 8372 kişinin Sırp tarafından öldürülmesini ve kayıp ölümleri temsil eder. Beyaz rengi masum insanların ölümünü, yeşil rengi ise benzeri soykırımın başka hiçbir yerde, hiçbir zaman, hiçbir şekilde yaşanmaması gerektiğini anlatır. Srebrenitsa annelerinin adaletin bir gün vuku bulacağına dair inançlarını, umutlarını, yeniden doğuşu ve İslamiyet'i sembolize etmektedir. Yeşil renk bir yandan barışı simgelerken bir yandan da yaşananların taze tutulmasının imgesel bir taşıyıcısıdır. Srebrenitsa çiçeği bir toplumsal hafıza çiçeği örneğidir.

Resim 8.

Srebrenitsa çiçeği

Soykırımın sembolü haline gelen Srebrenitsa Çiçeği, Srebrenitsalı annelerin yüreğine kazınan derin acının bir yansımasıdır. Soykırımda oğullarını, eşlerini ve yakınlarını kaybeden anneler, bu tarifsiz acıyı, kendi elleriyle ördükleri bu çiçek aracılığıyla ifade etmeye ve yaşatmaya çalışmaktadır. Böylece hem hafızalarını canlı tutmakta hem de yaslarını sembolleştirmektedir.

4.4. Gelincik Çiçeği: Başka bir savaş çiçeği imgesi, savaşta ölenleri temsilen kullanılan gelincik çiçeğidir (Resim 9). Yakalara gelincik rozeti takılması âdeti ise, 1. Dünya Savaşı'na kadar uzanıyor: Bu savaş sırasında Fransa ve Belçika'da yaşanan

çarpışmalar toprağı o kadar alt üst etmiş ki uzun zamandır uykuda olan gelincik tohumları, hiç açmadıkları kadar çok açmışlar. Bu mucize ise Kanadalı asker John McCrae'nin ünlü "Flander Tarlalarında" şiirine ilham kaynağı olmuş. Şiirde gelincik çiçeğı, kan kırmızısı rengi ile, savaşta ölenleri temsil ediyor. "Şiirin kazandığı şöhret başta askere alma çalışmalarında, daha sonra da savaş tahvili satılmasında kullanıldı. Ancak 1918'de savaş bitince, gelincikler kayıpları simgelemeye başladı" (Moore, 2015).

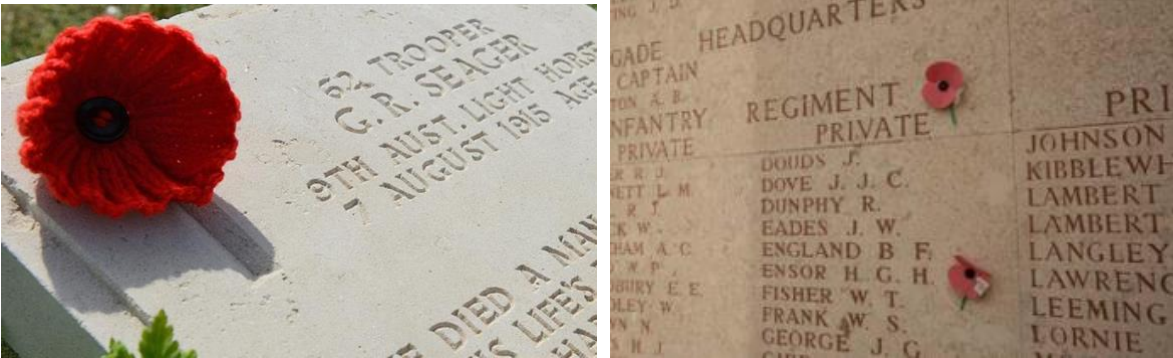

Resim 9.

Gelincik rozeti

URL-7: <https://blogs.fcdo.gov.uk/tr/richardmoore/2015/11/11/britanyalilar-neden-gelincik-rozeti-takiyor/>

Özellikle 11 Kasım'da savaşta ölenleri anmak için sol yakalarına takılan gelincik çiçeğıyle, toplumların devam ettirdiğı ritüeller geçmişle olan bağın güçlenmesine ve toplumsal hafızada kalıcılığı sağlamaktadır. Kültürel hafızamızda da milli farkındalık yaratma ve toplumda aidiyet hissi uyandırması bakımından bu ritüeller her yıl yapılmaya devam etmektedir. Kan çiçekleri de denilen gelincik çiçeğı Çanakkale savaş gazilerinin ve Çanakkale'de savaşta ölen şehitlerimizin simgesidir. Avusturya ve Yeni Zelandalıların Anzak bölgesinde Çanakkale'de ölen yakınlarının mezarını her yıl ziyaret edip mezarların üzerine örülmüş gelincik çiçeğı bırakmaları geçmişle olan kültürel bağlarının bugün de devam ettiğini göstermektedir (Resim 10, 11). Baharın en güzel sembollerinden biri iken, savaşların kan çiçeklerine dönüşmüş hali gelincik çiçeğinin trajedisidir.

Resim 10-11.

Lone Pine Mezarlığı ve anıtında gelincik rozeti, Çanakkale savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Arşivi

URL-8: <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/anzaklarin-torunlarindan-dedelerinin-mezarlarina-orgu-gelincik/558778>

Türk mitolojisinde gelinler kırmızı renkle sembolize edildiğinden, bu çiçeğe renginden dolayı gelincik adı verilmiştir. Doğanın en zarif çiçeklerinden biri olan gelincik, adını yalnızca renginden değil, taşıdığı anlamdan da alır. İpek gibi yumuşacık yaprakları ve nazlı duruşuyla, tıpkı kırmızı gelinlik içindeki bir genç kız gibi mahcup ve kırılgandır. Türkçede sevgi ve incelik ifade eden "-cik" ekiyle "gelin" kelimesinin birleşmesi, bu çiçek için daha güzel bir isim düşünölemeyeceğinin en zarif kanıtıdır. "İşte *al bir ipek kadife gelinlik içinde nazlı bir gelin gibi boynunu bükmüş duran bu çiçeğe de, gelin kelimesine küçültme ve sevgi ifade eden -cik eki getirilmek suretiyle teşkil edilmiş gelincik kelimesinden daha uygun hangi isim bulunabilirdi*" (Karamanlioğlu, 1967 s.660).

Mitolojik diğer anlatılarda ise gelincik çiçeği hem ölümü hem de bereketi temsil etmektedirler. Homeros İlyada adlı eserinde, savaşta başı kopmuş omzuna düşmüş ve ölmek üzere olan askeri gelincik çiçeğine benzetmiştir. Bir başka efsanede ise Cengiz Han'ın savaşta tüm düşmanlarını öldürüp ortalığı kan gölü haline getirmesiyle önceden beyaz olan gelinciğin kırmızıya, kan rengine dönüştüğü anlatılmaktadır. O yüzden ölümün simgesi olarak da kabul edilmektedirler (Durmuşkahya, 2005, s.9).

Sonuç ve Öneriler

Pek çok diğer sembolik imgelerden farklı olarak çiçekler, öncelikle güzellikleri, renkleri, narinlikleri, kokuları ve diğer yönleriyle ön plana çıkarlar. Hoş koku ve görünüşleri yanı sıra çiçekler sevinçlerin, hüznün, kazançların, kayıpların birer sembolik taşıyıcısı olmakla birlikte, aslında tamamıyla hayatın içerisinde ve belki de başroldeyirler. Araştırmamız, bu çiçeklerin çeşitli kültür ortamlarında ilk doğal formlarından evrilerek toplumsal hafızada artık tamamen farklı bir mana dünyasına ait imgeler haline geldiğini göstermektedir.

Özellikle 16. yüzyılda çiçek imgesi felsefi açıdan bir derinlik kazanmış, resim sanatıyla birlikte çiçekler edebiyattan şiire, edebî kaynaklara ve hayatımızın birçok alanına konu olmuştur. Çiçek imgesi yazılı kaynaklar, şükûfenâmeler, botanik kitapları ve resimli botanik kaynakları ile farklı temsilleri ifade eder olmuştur. Hayatımızda birçok değeri temsil etmekte oldukları bilinen bir gerçektir. Gül, lotus, srebrenitsa ve gelincik çiçek imgeleri başta olmak üzere birçok farklı çiçek türü geçmişten bugüne birçok anlamda, toplumsal hafızada önemli yer tutmaya devam etmektedir. "Bir toplumun çiçek kültürünü incelemenin aynı zamanda onu daha yakından tanımak anlamına gelir" sözünden hareketle toplumları tanımak için toplumun çiçek algısını da bilmek gereklidir. Çiçekler bir şeyleri anlamının en zarif halidir. Bunların bir an olsun hayatımızdan çıktığını, kaybolduğunu, artık bize bir şey ifade etmediklerini hayal edelim; mimari eserlerin, yazılı kaynakların, çinilerin, kumaşların üzerindeki çiçek motiflerinin silindiğini, yok olduğunu, şarkılarımızda, türkülerimizde, manilerimizde, ağıtlarımızda, sevmelerimizde çiçek imgesinin olmadığını, hafızamızda yer etmiş birçok şeyde çiçek imgelerinin; gül, lotus, Srebrenitsa ve gelincik çiçeklerinin toplumun hafızasında bırakmış olduğu izlerin yok olduğunu düşünelim. Bunların yok olması demek toplumsal ve kültürel hafızamızda hep bir şeylerin ne kadar eksik kalacağını bize yeterince gösterecektir. Hayatı anlamlandıran ve anlamı derinleştiren bu imgelerin olmadığı bir dünyada insan hafızasında hep bir boşluk, eksiklik kalacağını söylemek mümkündür. Savaşların, kitlesel ölümlerin, sürgünlerin ve göçlerin tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar çok yaşandığı bu çağda insan olmak, insan kalabilmek, insanca yaşayabilmek için hafızamıza tutunmak ve bu çiçek imgelerinin neyi hatırlattığını unutmamak ve hatırlamak zorunluluğunda olmalıyız. Çünkü "...Unutulan soykırım tekrarlanır" (Aliya İzzet Begoviç).

Hafızamızı canlı tutmak, geçmişin izlerini unutmamak ve insan kalabilmek için çiçek imgelerinin taşıdığı anlamları korumalıyız. Çünkü unutilan sadece bir sembol değil, aynı zamanda bir tarihtir. Geçmişin izlerini silmemek ve kültürel mirasımızı yaşatmak, ortak değerlerimizi korumanın en zarif yoludur. Çiçekler yalnızca doğanın süsü değil, aynı zamanda insanlığın hatıralarını taşıyan sessiz tanıklardır.

Yazar Katkıları: Yazar Katkıları: Fikir- G.G.A.-M.K.; Tasarım- G.G.A.-M.K.; Denetleme-M.K.; Kaynaklar- G.G.A.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- G.G.A.; Analiz ve/veya Yorum G.G.A.-M.K.; Literatür Taraması- G.G.A.; Yazıyı Yazan- G.G.A.; Eleştirel İnceleme-M.K.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept - G.G.A.-M.K.; Design- G.G.A.-M.K.; Supervision- M.K.; Resources- G.G.A.; Data Collection and/or Processing- G.G.A.; Analysis and/or Interpretation- G.G.A.-M.K.; Literature Search- G.G.A.; Writing Manuscript- G.G.A.-M.K.; Critical Review-M.K.; Other-*

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Atasoy, N. (2011). *Hasbahçe, Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek*. Kitap Yayınevi.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. (Çev.: A. Tekin). Ayrıntı Yayınları.
- Avcıoğlu, S., S., & Akın, O. (2017). Kolektif Bellek ve Kentsel Mekân Algısı Bağlamında İstanbul Tuzla Köyiçi Koruma Bölgesi'nin Mekânsal Değişiminin İrdelenmesi. *İdeal Kent Dergisi*, 8(22), 423-450
- Aykanat, F. (2017-2018). Antroposenik Amnezya: Antroposen Çağı'nda İnsan Kaynaklı Çevresel Dönüşümler ve Değişen Doğa İmgesinin Kültürel Hafızamızda Bıraktığı Boşluklar, Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, *Doğu Batı Düşünce Dergisi: "Florya'ya Ağıt: Doğa" Özel Sayısı*.
- Ayvazoglu, B. (2002). Gül, *Türkler*, (Ed.: H.Celal Güzel & Kemal Çiçek) C.11, s. 856-870.
- Ayvazoglu, B. (2016). *Güller Kitabı*. Kapı Yayınları.
- Bayav, D. (2009). Resim Sanatında ve Sanat Eğitimi İmge, Trakya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 105-122.
- Bynum, H. & William, (2014). *Dünyamızı Biçimlendiren Olağanüstü Bitkiler*, (Ed.: Senay Haznedaroğlu). Oğlak Yayınları.
- Çetindaş, G. D., (2013). Mitolojinin Güçlü Dalı: Gül. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Gül Özel Sayısı-1.
- Demiriz, Y. (2019). *Osmanlı Çiçek Sanatında Doğal Çiçekler*. Hayalperest Yayınevi.
- Develioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Aydın Kitapevi.
- Dönmez, İ. (2007). TDV. *Nisyan*, C.33, 144-147.
- Duran, G. (2018). Osmanlı Tezhip Sanatında Natüralist Üslupta Çiçekler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.31.
- Durmuş, K. (2005). *Cenk, Baharın Gelinleri, Gelincikler*. Bilim ve Teknik.
- Ekinci, A. (2016). İslam Medeniyetinde Bahçe Kültürü ve Peyzaj, Ortaçağ İslam Bahçeleri. *Şehir ve Estetik, Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, (3), 5-24.
- Erbağcı, K. (2018). *Toplumsal Bellek ve Kentsel Dönüşüm, Fener-Balat Örneği* (Tez No: 496093). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Tez Merkezi.
- Evcin, A. (2022). Nano Teknoloji. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*. <https://blog.aku.edu.tr/evcin/files/2020/11/2-Doğaki-Nanobilim.pdf>
- Goody, J. (2010). *Çiçeklerin Kültürü, Doğu ve Batı Toplumlarında Çiçek Kullanımı ve Çiçek Sembolizmi*. (Çev.: Mehmet Beşikçi) Ayrıntı Yayınları.
- Gökyay, O. (2002), Divan Edebiyatında Çiçekler, Türklerde Çiçekler. *İslam Araştırmaları Merkezi*, 55-69.
- Gürsoy Naskali, E. (2018). *Çiçek Kitabı*. Dergâh Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza* (Çev.: B. Barış). Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif Bellek*. Pinhan Yayıncılık.
- İslamoğlu, A. (2005). "Gül Kültürü ve Cevat Rüştü", *Gül Kitabı (Gül Kültürü Üzerine İncelemeler)*. Isparta Belediyesi Yayınları.
- Kahraman, S. A. (2014). *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri*. İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, Biltur Basım Yayın.
- Karaarslan, F. (2019). *Toplumsal Hafıza*. Ketebe Yayınları.
- Karamanlioğlu, A. (1967). Gelincik. *Türk Kültürü Dergisi*, (28) 660.
- Kılıç, H. (2020). Osmanlı Minyatürlerinde Padişah Portreleri. *Sanat ve Medeniyet Dergisi*, (1), 96-104.

- Koç Keskin, N. (2020). Çiçeklerin Gizli Dili. *Millî Folklor*, 127,194-208.
- Koçak, A., Merve Günlaltay Başak, (2023). Kutlu Annenin Çiçek Dünyasındaki Kutlu Yansımaları. *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (53) 741-754.
- Kökver, M. (2018). Hatırlama ve Kur'an'ı Bağlamda Zikir. *Journal of Analytic Divinity*, 2/3 48-62. <https://doi.org/10.46595/jad.490992>.
- Moore.R. (2015). Britanyalılar Neden Gelincik Rozeti Takıyor? <https://blogs.fcdo.gov.uk/tr/richardmoore/2015/11/11/britanyalilar-neden-gelincik-rozeti-takiyor/> Dünya Savaşı'nın bitişinin 100. yıldönümünde İngiltere'de gelincik rozeti tartışması. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46154143>.
- Naniç, S. (2019). *Medyanın Toplumsal Hafıza Üzerindeki Rolü Bosna Savaşı Örneği* (Tez No: 577511). [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler]. YÖK Tez Merkezi.
- Özçalık, M. (2017). Lotus Çiçeğinin Farklı Kültürlerdeki Önemi ve Peyzaj Tasarımında Kullanımının İrdelenmesi. *Uluslararası Uygur Dergisi*, (10) 22-28.
- Özdoğan, E., Demir, A. & Seventekin, N. (2006). Lotus Etkisi. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 16(1), 287-290.
- Redford, S. (2008). *Anadolu Selçuklu Bahçeleri*. Eren Yayınları.
- Rüştü, C. (2016). *Türklerde Ziraat Kültürü*. Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Şimşek, Y. (2018). Hayat Güzeldir Eseri Bağlamında Mustafa Kutlu Hikâyesinde Kuş ve Çiçek İmgesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 123-140. <https://doi.org/10.19129/sbad.348>
- Taşdelen, Vefa, Zihin Durumları: Hafıza ve İdrak, Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili, s.117
- Topçu, T. (2022). Türk Çiçek Kültürü ve Cevat Rüştü. Prof. Dr. Nazım H. Polat'a Armağan, (Ed.: Tayfun Haykır & Dinçer Apaydın). *Türk Edebiyatı Vakfı*, 177-185.
- Gökhan, Z. (2023). *Toplumsal Hafızanın İnşasında Medyanın Rolü*. (Tez no:776024). (Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yates, A. F. (2019). *Hafıza Sanatı*. Metis Yayınları.